

BRONOVO, EN HET VERDWIJNEN VAN EEN HAAGS INSTITUUT (VERVOLG)

In het vorige nummer van Ons Den Haag schetsten wij de ontstaansgeschiedenis van het Bronovo ziekenhuis. Hieronder het tweede deel van de geschiedenis van het dit ziekenhuis.

Binnen een paar jaar verdwijnt het Bronovo ziekenhuis in het Benoordenhout. Voortgekomen uit de Diaconessen Inrichting van 1865, heeft dit stuk Haagse geneeskundige verzorging net 150 jaar bestaan. Met een soms roerige geschiedenis. Hier het vervolg van het verhaal van de huisvesting, de daaraan verbonden problemen en de daarvoor gevonden oplossingen. En de rol die het Haagse Architectenbureau Van Nieukerken speelde in de opstelling en uitvoering van de plannen voor het nieuwe ziekenhuis.

Het nieuwe ziekenhuis aan de Van Hogenhoucklaan

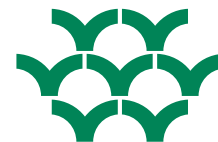
Na het debacle in Pulchri Studio, waar het toenmalige bestuur van de Diaconessen Inrichting een groep 'Menschen van Stand en Zaken' trachtte te interesseren voor een geldverslindende nieuwbouw, wordt het bestuur van de Diaconessenstichting gewijzigd. Mevrouw De Bas Beausar draagt haar taak als besturend zuster over aan freule M.J.W. van Hogendorp en wordt directrice van de inrichting. Voorzitter wordt W.J. baron van Lynden en penningmeester wordt de bankier N.G. Pierson jr. Later treedt ook Martinus Zanen tot het bestuur toe en ir. J.F.R. van de Wall tot de Raad van Toezicht, beiden ook zeer actief in de Haagse stadsuitbreiding. Het budget voor de nieuwbouw werd op 800.000 gulden bepaald, de eisen voor voorzieningen werden beperkt. Bij de bouwplanning moest gerekend worden met een vaste eenheidsprijs per kubieke meter; het paviljoenplan verdween, een hoog gebouw, met hooguit vleugels waarin de medische behandeling, keukens, etc., gecentraliseerd werden.

Bouwgrondmaatschappij Duinzicht

Bij de Haagse stadsuitbreiding, laat 19^e – begin 20^e eeuw, spelen grondexploitatiemaatschappijen, zoals Duinoord, Zandoord, Laan van Meerdervoort, Houtrust en Park Zorgvliet een grote rol. Allemaal opgericht door een beperkt aantal ondernemers zoals Adriaan Goekoop, J.B. Maxwils, Martinus Zanen en J.F.R. van de Wall. Zo ook in wat nu het Benoordenhout is. Op 3 juli 1920 richtte (groot)grondeigenaresse jonkvrouw M.A.O.C. gravin van Bylandt samen met Martinus Zanen - namens de Grondmij Laan van Meerdervoort -, bij notaris Jan Karel Sadée de nieuwe 'NV. Exploitatiemaatschappij onroerend goed Duinzicht' op. De jonkvrouw brengt als haar aandeel een stuk grond in van ruim 100 hectaren, vanaf de Raamweg, tussen Waalsdorperweg en Wassenaarseweg, lopend tot de grens met de gemeente Wassenaar, waarop nu een groot deel van het Benoordenhout is gebouwd. Getaxeerde waarde bij inbreng: 2,5 miljoen gulden. Zij wordt daarmee groot-aandeelhouder (én winstgerechtigde) in Bouwgrondmaatschappij Duinzicht.

Grond in eigendom

Tegenover het eerder door de dames beoogde terrein aan de Waalsdorperweg lag aan de zuidoostkant het grote terrein (100 hectare) van de Bouwgrondmij. Duinzicht. Deze was in 1921 bereid ruim 6 hectaren daarvan voor twee gulden tachtig de vierkante meter aan de Stichting te verkopen – milddadige financiering, ook voor die tijd; de Bataafse (Shell) betaalde kort daarvoor, om de hoek voor haar hoofdkantoor, 31 gulden per vierkante meter. Daarmee kwam het terrein beschikbaar waar nu het ziekenhuis staat. Jonkvrouw gravin van Bylandt had overigens bij de oprichting van de Duinzicht al laten opnemen (art. VII) dat op het terrein van de maatschappij "nimmer mogen worden gesticht of gebouwd ziekenhuizen, andere dan die behorende



tot het Diaconessenziekenhuis Bronovo"! Op 5 april 1920 wordt bij notaris Pieter Cato Louis Eikendal de koop bezegeld. Er wordt vervolgens ijverig door de Van Nieukerkens aan een nieuw ontwerp binnen de financiële ruimte gewerkt. Ten opzichte van het eerdere veel te dure ontwerp van zeven miljoen gulden slagen zij erin het uiteindelijk gerealiseerde ziekenhuis veel goedkoper te maken: het werd na realisatie uiteindelijk ca. 1,8 miljoen gulden. Een prestatie die architecten na hen - gegeven de creatie die zij neerzetten - nauwelijks kunnen evenaren.

Van Nieukerkens ontwerp

Het architectenkantoor had al - naast tal van stadshuizen, kantoren en landhuizen - een reeks van grote gebouwen op zijn naam staan, zoals het Academisch Ziekenhuis (1897) in Groningen, het sanatorium in Davos (1905), het Koninklijk Instituut voor de Tropen in Amsterdam (1913), het hoofdkantoor van de Bataafse Petroleum Maatschappij, later Shell (1916), en het kantoor van de Nederlandse Handels Maatschappij (1920) aan de Kneuterdijk, nu Raad voor de Rechtspraak. Na de nodige strubbelingen komt vanaf 1928 het geheel in een stroomversnelling. De budgetten werden verhoogd, de gemeente was bereid het oude gebouw aan de Laan over te nemen voor 400.000 gulden en er werd een obligatielening uitgegeven voor 600.000 gulden. Op 24 januari 1929 werd de eerste spade voor de bouw op het perceel aan de Van Hogenhoucklaan in de grond gestoken.

Milddadige financiering

Het nieuwe ziekenhuis kreeg een eigen elektriciteits- en watervoorziening. Zeker toen de bouw vorderde en de ruimtes zichtbaar werden, komen verlangens tot verfraaiing op, waarvoor geen geld is. Dan maar eigen - milddadige - financiering. Baron van Lynden betaalde zelf de marmeren vloer in de hoofdtoegangshal, dr. Tückerman betaalde de fraaie lichtkronen voor de hal, de kapel en de zusterconversatiezalen, en directeur W. Zanen schonk de gebrandschilderde ramen in hal, kapel en gangen. Op 4 februari 1931 komt H.K.H. Prinses Juliana het nieuwe ziekenhuis openen. De Diaconessenstichting gaat met het fraai ontworpen gebouw een nieuwe, maar roerige tijd tegemoet.



Verpleegsters in Bronovo

Bronovo fuseert

Langzaamaan verdwijnen de oudere diaconessen. Na de oorlog gaan de ziektekostenverzekeringen de financiering van de zorg bepalen. De zorg en de opleiding worden verder geprofessionaliseerd. Er komen eisen vanuit de zorg en de medische technologie, die wijzigingen in de huisvesting vereisen. Al vanaf 1956 beginnen als eersten de architecten J.F. Berghoef en M. Gout met gedeeltelijke nieuwbouw, die rond 1999 met de sloop van vrijwel het hele gebouw van Van Nieukerken voltooid wordt met de huidige bebouwing door J.H. Kramer van de Architectengroep Duintjer. De discussies over de totale kosten van de zorg en de voorzieningen die daarvoor nodig zijn, blijven voortduren. Na de Structuurnota Gezondheidszorg midden jaren '70, volgen de fusies ook voor Bronovo. En toch is er geen redding meer aan. De bedden- en capaciteitsreductie lijkt een doorslaggevende rol te spelen bij de sluiting van het Bronovo ziekenhuis. Voor de gemeente Den Haag is het vrijkomen van een perceel van 6 hectaren voor woningbouw mooi meegenomen.

Epiloog

Tot slot twee overwegingen: in de in het eerste deel van dit artikel (Ons Den Haag 2019.02) genoemde vinnige discussie in Pulchri tussen M.A. van Nieukerken en Dresselhuys, stelde deze laatste semipermanente bebouwing voor met een levensduur van 75 jaar. Geen van de drie gebouwen van de Diaconessenstichting waren 'semipermanent', maar hebben de vijftig jaar niet gehaald. Wie is nu de eigenaar van de 6 hectaren grond die de Diaconessenstichting destijds voor twee gulden per vierkante meter heeft gekocht? Formeel zal het HMC als rechtsopvolger van de Diaconessenstichting/Vereniging wel eigenaar zijn. Maar de vraag is natuurlijk wie *maatschappelijk* gezien de eigenaar is en de enorme winst zal opstrijken. Gaat HMC de grond uitponden en komt dat ten goede aan de zorg, wat is de winst vervolgens voor de particulieren, of gaat men het verkopen aan de gemeente zodat het maatschappelijk geld kan blijven?

Werkgroep Levende Historie, in samenwerking met

Paul van Leeuwe (econoom, onderzoeker) en
Johan van Nieukerken (bouwkundig ir.; achterkleinzoon van
Johannus/Johan Van Nieukerken)

Bronnen: Gemeentearchief Den Haag; Notarieel Archief en Archief Diaconessenstichting.

M.J. van Lieburg: *Bronovo 1865 - 1990, Van 's-Gravenhaagsche Diaconessen Inrichting tot ziekenhuis Bronovo, Kampen*, 1990.

H.A.C. Snethlage: *Diaconessenhuis 's-Gravenhage 50 jaar*, 1915.

M.A. Van Nieukerken: *Van leven, strijden, geven en ontvangen in een architectenfamilie; ongepubliceerde memoires*.